

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Lifecycles of cultural heritage in conflict

Destruction, reconstruction and representation in Syria and Iraq

Munawar, N.A.

Publication date

2021

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Munawar, N. A. (2021). *Lifecycles of cultural heritage in conflict: Destruction, reconstruction and representation in Syria and Iraq*.

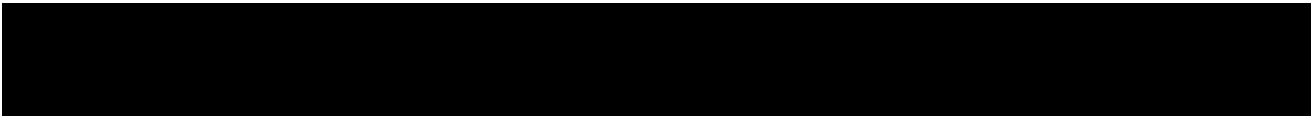
General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

SAMENVATTING

LEVENSZYCLI VAN CULTUREEL ERFGOED IN CONFLICTEN Vernietiging, Wederopbouw en Vertegenwoordiging In Syrië en Irak

Dit proefschrift bestaat uit zeven hoofdstukken, een inleiding en een conclusie. Vier hoofdstukken zijn eerder gepubliceerd als artikelen in peer-reviewed tijdschriften of als hoofdstuk van een boek. In de inleiding wordt het onderzoek afgebakend. De onderzoeksvragen en -doelen worden uitgewerkt in een aparte paragraaf. Deze geeft inzicht in de vragen die de promovendus in dit proefschrift wil onderzoeken en beantwoorden. Zoals in de inleiding wordt toegelicht, is deze studie gebaseerd op een multidisciplinaire aanpak waarbij gebruik is gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden, online- en onsite-interviews met cultureel-erfgoedexperts en lokale ontheemden, in aanvulling op participerende observaties van attitudes ten opzichte van processen rond verwoesting en herstel van cultureel erfgoed. In dit onderzoek zijn empirische en theoretische gezichtspunten samengevoegd om inzicht te verwerven in de verschillende visies op de wederopbouw, restauratie en conservering van cultureel erfgoed dat beschadigd of verwoest is geraakt als gevolg van gewapende conflicten. Het onderzoek is verricht met het oog op de bevordering van internationale samenwerking en wederzijds profijt, vanuit verschillende disciplines en in nauw contact met verwante lopende onderzoeksprojecten. In dit onderzoek wordt uitgebreid ingegaan op de wijze waarop de in de inleiding besproken methoden, tools en disciplines kunnen worden ingezet om de onderzoeksdoelen te bereiken en de onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze methoden zijn eerder ontwikkeld in disciplines als archeologie, erfgoedkunde, geheugenstudies, mediawetenschappen, polemologie en kunstsociologie. De inleiding bevat een kritische bespreking van de literatuur over de levenscyclus van erfgoederen. Aan de orde komen de attitudes ten opzichte van cultureel erfgoed tijdens conflicten op het snijvlak van identiteit en geheugen. In dit proefschrift volgen we individuele stemmen in processen met betrekking tot erfgoed in conflictsituaties en proberen we te begrijpen hoe individuele herinneringen tot uiting komen in de naoorlogse wederopbouw en conservering van erfgoed. Elk hoofdstuk behandelt de notie van cultureel erfgoed en de verwevenheid ervan met het ontstaan van de nationale identiteiten en collectieve geheugens van de betrokken samenlevingen.

In hoofdstuk I maakt de lezer kennis met de verschillende definities van erfgoed (cultureel erfgoed, materieel en immaterieel erfgoed, roerend en onroerend erfgoed) en cultuurbezit. Ook worden de verschillende risico's uitgewerkt die een bedreiging kunnen vormen voor (voorzieningen voor) cultureel erfgoed. Het hoofdstuk concentreert zich met name op de consequenties van hedendaags menselijk gedrag, namelijk de moderne gewapende conflicten die het belangrijkste gevaar voor verwoesting of beschadiging van erfgoed opleveren. Later in het hoofdstuk wordt getracht te verklaren wat de relatie is tussen cultureel erfgoed en stadscentra in ontwikkelingslanden en hoe in de postkoloniale periode met dit verschijnsel is omgegaan in het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Verder wordt nagegaan hoe stedelijke planologie in combinatie met urbanisatie van invloed is geweest op cultureel erfgoed en hoe conflicten een sleutelrol hebben gespeeld bij de verwoesting van vindplaatsen van cultureel erfgoed, zoals de Boeddha's van Bamiyan en de Al-Aqsa moskee in Jeruzalem. Ten slotte worden de verschillende typologieën van erfgoedwaarden onderzocht, met de nadruk op de ontwikkeling van deze waarden in de tijd.

Hoofdstuk II, gepubliceerd in de bundel *The World Community and the Arab Spring* (2019) onder redactie van Çakmak en Özçelik, beschrijft de verschillende aanhoudende inspanningen, reacties en acties op nationaal, regionaal en internationaal niveau, gericht op de verwoesting, conservering en wederopbouw van cultureel erfgoed in Syrië en Irak. Dit hoofdstuk geeft de lezer een algemeen overzicht van de inspanningen van de internationale gemeenschap ter bescherming van de resultaten van de Arabische Lente op cultureel gebied. Het laat zien hoe in dit onderzoek aspecten aan de orde komen die in eerdere studies over verwoesting en wederopbouw van cultureel erfgoed over het hoofd zijn gezien of genegeerd. Verder wordt het belang benadrukt van internationale samenwerking tussen de culturele instelling van de Verenigde Naties, UNESCO, en partnerorganisaties zoals ICOMOS, ICCROM enz. Geanalyseerd wordt in hoeverre de inspanningen van de internationale gemeenschap vindplaatsen van cultureel erfgoed succesvol hebben beschermd tegen beschadiging en verwoesting. Tevens wordt gewezen op het belang van social media (Facebook, blogs, YouTube en dergelijke) in verband met het conserveren van cultureel erfgoed en het vergroten van het bewustzijn bij lokale gemeenschappen van het belang van erfgoed voor de openbare ruimte, collectieve herinneringen en de nationale identiteit.

In hoofdstuk III wordt besproken welke lessen kunnen worden geleerd van het verleden aan de hand van een aantal eerdere ervaringen met erfgoedherstel in door oorlogen verwoeste steden zoals Berlijn, Beiroet en Hama. Het verband wordt onderzocht tussen erfgoed,

herinnering en de opkomst van autoritaire politieke regimes, zoals het nazisme tijdens het interbellum (1918-1939) en het ba'athisme in het Midden-Oosten. Ook wordt nagegaan hoe ideeën zoals panarabisme en nationalisme sinds 1963 zijn gebruikt door de ba'athisten in Syrië en Irak. We zien hoe het naziregime een toenemend belang had bij de exploitatie van het Duitse erfgoed om een persoonlijkheidscultus rond zijn leider te creëren, de legitimiteit van de regerende partij te vergroten en zijn radicale politieke agenda te onderbouwen. Ook wordt onderzocht hoe Berlijn (Oost en West) na de Tweede Wereldoorlog is herbouwd en welke factoren een rol hebben gespeeld bij het herstel van de Berlijnse monumenten. Daarnaast worden verschillende inspanningen voor de wederopbouw van erfgoed na conflicten in het Midden-Oosten besproken, meer specifiek in Syrië en Libanon in verschillende historische perioden (de Ottomaanse tijd, de periode van het Franse mandaat over Syrië en Libanon, Libanon na de burgeroorlog en Syrië na de opstand van de Moslimbroederschap in de jaren 1980).

In hoofdstuk IV, gepubliceerd in *EX Novo Journal of Archaeology* (2017), wordt naar antwoorden gezocht op de vragen naar aanleiding van de internationale reacties op de verwoesting van wereldberoemde vindplaatsen van cultureel erfgoed in Syrië en Irak, zoals Palmyra, Aleppo, Nimrud en Ninive. In dit hoofdstuk worden de diverse stakeholders besproken die het bezit opeisen van omstreden erfgoederen. Wat is bijvoorbeeld hun belang bij Palmyra en hoe waardeert en percipieert ieder van hen dit Werelderfgoed? Wat zijn bijvoorbeeld de motieven van de verschillende partijen in het Syrische conflict, inclusief niet-staatelijke radicale actoren zoals IS, om plaatsen van cultureel erfgoed onder controle te houden? Ook wordt beschreven hoe de vernietiging van Palmyra's cultureel erfgoed – tijdens het conflict in Syrië (2011-2017) – is weergegeven in de westerse media en wetenschap, en hoe die vernietiging van invloed is geweest op Palmyra en de herstelplannen. Verder wordt onderzocht waarom de minaret van de Umayyadmoskee in Aleppo (verwoest in april 2012) of de oude poorten van Nimrud en Ninive in Irak (verwoest in 2014 en 2015), die eveneens te lijden hadden van IS, niet even snel weer zijn opgebouwd als de triomfboog in Palmyra. Deze vraag werpt grotere vragen op over de parameters van de praktijk van het erfgoedherstel: is het niet door verval en ondergang dat monumenten terechtkomen in archeologische bestanden? Tot slot wordt getracht te begrijpen hoe beschadiging of verwoesting kan worden beschouwd als een nieuwe fase in de geschiedenis van een monument. Hierbij komt aan de orde met welke zaken rekening moet worden gehouden bij pogingen om monumenten te herstellen op plaatsen waar nog conflicten woeden, zoals bij Palmyra.

In hoofdstuk V, eerder verschenen in *ICOMOS University Forum* (2018), wordt onderzocht hoeveel plannen er zijn ontwikkeld om steun te geven aan de wederopbouw van internationaal befaamd cultureel erfgoed na conflicten. In dit hoofdstuk wordt een andere benadering gevolgd en nagegaan hoe archeologie en erfgoed een steun kunnen zijn voor de Syriërs en Iraki's die het conflict ontvlucht zijn en nu in ballingschap leven. Is het bijvoorbeeld mogelijk om archeologische overblijfselen die in de Europese geschiedenis zijn toegeëigend voor nationalistische doeleinden, een nieuwe bestemming te geven? Met andere woorden, kunnen de collecties die aanwezig zijn in Europese musea worden gebruikt om bij de slachtoffers van oorlogen in het Midden-Oosten een gevoel van culturele identiteit en trots te bevorderen? Kunnen deze collecties, die zijn verzameld door voormalige koloniale machten, een verandering teweegbrengen in de houding van hedendaagse Europeanen tegenover ontheemde en gevluchte immigranten? Verder wordt onderzocht hoe de ontheemden tegenover de nalatenschap van hun voorouders staan en of zij waarde hechten aan de negatieve herinneringen als gevolg van de verwoesting van de minaret van de Umayyadmoskee in Aleppo en van de Al-Nurimoskee in Mosul met de beroemde scheve minaret. Ook wordt ingegaan op de aanhoudende inspanningen voor een top-downbenadering bij de naoorlogse wederopbouw van archeologische vindplaatsen en cultureel erfgoed, zoals bij het replicaproject voor de triomfboog van Palmyra. Er wordt beargumenteerd dat zo'n benadering moet worden afgewezen en vervangen door een bottom-upaanpak waarbij beslissingen en acties voortkomen uit de samenleving als breder geheel. Deze aanpak zou bijvoorbeeld beproefd kunnen worden door toepassing van publieke archeologie en door met ontheemde bevolkingsgroepen te bespreken of zij hun erfgoed wel of niet willen herstellen. Verder wordt overwogen of het mogelijk is deze bottom-upbenadering te integreren in herstelplannen na conflicten. Ten slotte wordt besproken hoe de opname van individuele en collectieve herinneringen van de lokale bevolking in wederopbouwprocessen de archeologie de status kan geven van een inclusief en helend discours.

Hoofdstuk VI is gepubliceerd in het *Bulletin of the Institute of Classical Studies* van de University of London (2019). Het beschrijft de argumenten en uitspraken van onderzoekers, wetenschappelijke instituten en niet-gouvernementele instellingen over de betekenis en de gevolgen van de voortdurende verwoesting van erfgoed voor de Syrische identiteit en collectieve herinnering. In dit hoofdstuk wordt duidelijk gemaakt hoe de voortdurende verwoesting van cultureel erfgoed in Syrië nieuwe episoden toevoegt aan het collectieve geheugen van de Syriërs en hoe de opname van oorlogsherinneringen in het naoorlogse

erfgoedherstel zou kunnen bijdragen aan het helende proces. Dit toekomstige proces van erfgoedcreatie zou kunnen aantonen dat erfgoed een permanent transformatieproces doormaakt dat uiteindelijk kan bijdragen aan herstel van de natie-identiteit in de naoorlogse periode. Vanuit dit gezichtspunt brengt de verwoesting van vindplaatsen van cultureel erfgoed het Syrische erfgoed niet in gevaar, maar kan zij zelfs worden beschouwd als de bakermat voor het toekomstige erfgoed van een naoorlogs Syrië. Ons inziens hebben de recente opzettelijk destructieve acties een proces van ‘vererfgoeding’ van het heden in gang gezet, dat uiteindelijk zelf zal worden opgenomen in het Syrische collectieve geheugen. Dit proces heeft de potentie om een krachtige bijdrage te leveren aan de wederopbouw van de nationale identiteit in de nasleep van de oorlog.

In hoofdstuk VII wordt het belang onderstreept van bottom-upbenaderingen in wederopbouwplannen na conflicten en van de noodzaak om ruimte en erkenning te geven aan de zingevende activiteiten van lokale gemeenschappen die zich verbonden voelen met de beschadigde materiële erfgoederen van Aleppo en Mosul. Er wordt nagegaan hoe lokale bewoners van oorlogsgebieden hun erfgoed waarderen en wat hun perceptie is van de taal van vergeten en onthouden in de situatie na een burgeroorlog. Voor hoofdstuk VII is geput uit empirische data die zijn verzameld via een enquête met semigestuurde vragen onder lokale en ontheemde mensen uit Syrië en Irak in aanvulling op diepte-interviews met internationale experts van verschillende universiteiten en uit verschillende disciplines, bijvoorbeeld archeologen, politicologen, architecten en erfgoed-specialisten. De lezer krijgt een theoretisch perspectief op het concept van erfgoedherstel aangeboden: wat is aanvaardbaar of onaanvaardbaar herstel, zijn er rechtvaardigingen voor herstel of argumenten tegen dergelijke praktijken na conflicten? Onderzocht wordt hoe erfgoed in contexten na conflicten wordt opgevat en welke betekenissen en waarden zijn ingebed in processen en praktijken met betrekking tot herstel na conflicten. Daarbij wordt veel nadruk gelegd op de betrokkenheid van de lokale bevolking en aandacht besteed aan de menselijke factor in de naoorlogse wederopbouw van het Syrische en Iraakse erfgoed. De stemmen van de ontheemden worden vaak niet gehoord in de narratieven van globalisering en naoorlogs erfgoedherstel. Daarom zou aandacht voor de authentieke stemmen en getuigenissen van ontheemde Syriërs en Irakiërs kunnen worden gebruikt voor het ophalen van de vergeten en ongehoorde narratieven van de grootste culturele rampen van de 21e eeuw.

Dit proefschrift sluit af met een conclusie ten aanzien van de wederopbouw van cultureel erfgoed na conflicten. In die conclusie wordt benadrukt dat de wederopbouw van

erfgoed na conflicten diepe inzichten kan verschaffen in de wijze waarop toekomstig erfgoed kan worden verbeeld en vormgegeven in de periode na het conflict. Wederopbouw van erfgoed in de nasleep van conflicten moet worden opgevat als een innovatief en helend proces, niet slechts als het repliceren van wat is verwoest of beschadigd, of als een herhaling van procedures die na oorlogen zijn gevolgd in andere verwoeste steden, zoals Beiroet of Berlijn. Deze slotopmerkingen accentueren het vermogen van naoorlogs erfgoed om de taal van heling en inclusiviteit te spreken. Door de nadruk te leggen op de rol van erfgoed in de deconstructie van het conflict op basis van gemeenschappelijke culturele waarden, en door cultureel erfgoed niet te benaderen als een nulsomspel ('jouw winst is mijn verlies'), kan het een middel worden dat strijdende partijen om één tafel brengt om mensen te helpen de oorlog en de geweldstrauma's te boven te komen. Het 'niet-nulsom-erfgoed' zou uiteindelijk getraumatiseerde samenlevingen kunnen helen middels een proces van herinnering en herdenking in de naoorlogse context.